

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД НАЙБІЛЬШ РАННІХ АЦТЕКСЬКИХ КОДЕКСІВ

Марія Стаднік

GENERAL OVERVIEW OF THE EARLIEST AZTEC CODICES

Marie Stadnik

The importance of Mesoamerican codices as sources for studying the history and culture of the civilizations of this region is difficult to overestimate. More than 300 manuscripts, the origin of which is associated with the Mexica (Aztec) culture have survived to this day. Among other peoples of Mesoamerica, the conquerors from the Old World were the most interested exactly in the Aztecs. The Europeans studied indigenous language, culture and customs in order to know and understand their enemy. Traditional local books (codices) served as both a source of information and a means of influence. They were carefully studied, copied, translated and shipped to the Old World. The attitude of the colonial authorities towards such manuscripts was ambiguous. On the one hand, many codices were destroyed by the Catholic Inquisition as part of a campaign to eliminate traditional beliefs. On the other hand, the authorities actively sponsored the creation of new books, ordered them from local masters and reproduced them. Almost all surviving documents of this type were written after the conquest of the region, so only a few of the earliest manuscripts still embody the original artistic tradition. By studying them, we can trace how local customs are changing and gradually displacing under the influence of European culture.

The article, based on the English- and Spanish-language scientific literature, as well as visual sources, contains basic information about the five earliest Aztec codices. Their alternative names and modern place of storage are specified, physical characteristics are given, the history of manuscripts, their content and artistic features are indicated.

The work also highlights different views of modern researchers on the problem of dating those codices, the exact time of creation of which has not yet been finally established. Not a single Aztec manuscript that is unanimously recognized by scholars as pre-colonial has survived. The most ancient of them, according to the vast majority of researchers, were created either immediately before the Conquest, or in the first years after its start.

On the basis of analyzed sources and literature, it was established that four of the five codices considered in this work to a greater or lesser degree contain obvious traces of European culture's influence.

The article also notes the importance of studying the Mesoamerican codices as sources on the history and culture of the region, with particular emphasis on the relevance of this problem in the Ukrainian-speaking scientific space.

Keywords: Mesoamerica, Mesoamerican codices, manuscripts, Aztecs, Mexica, Nahua.

Мезоамериканськими кодексами прийнято називати рукописні документи, створені в історико-культурному регіоні, що охоплює Мексику, Гватемалу, Беліз, частково Гондурас і Сальвадор. До нашого часу дійшло менше двох десятків рукописів, створених до завоювання Мезоамерики європейцями. Найбільш ранній з них, відомий як кодекс Грольє або Мексиканський кодекс майя, датується вченими XII–XIII століттям. Найчастіше у науковій літературі ці документи класифікують за змішаними ознаками і розділяють на такі групи:

- кодекси майя;
- кодекси ацтеків;

- кодекси міштеків;
- кодекси групи Борджіа.

Серед цього переліку група ацтекських кодексів є найбільшою. Вона налічує понад триста документів, переважну більшість з яких створено вже після завоювання регіону, часто навіть за сприяння нової місцевої влади (Glass 1975, р. 41, р. 14). Зважаючи на такий обсяг, у цій статті буде розглянуто лише ті манускрипти, що за датуванням вважаються найбільш ранніми. Вони створені на межі Конкісти або одразу після неї, тому ще зберігають традиційність у техніці та іконографії, хоча поступово зазнають змін під впливом прибульців зі Старого світу.

Значний внесок у вивчення теми, що розглядається в цій статті, зробили дослідники Джон Гласс і Дональд Робертсон. Їхні публікації в збірці *Handbook of Middle American Indians: Guide to Ethnohistorical Sources* (томи 12–15), написані у 60–70-х роках минулого століття, досі залишаються найбільш масштабними і ґрунтовними дослідженнями з класифікації та опису мезоамериканських кодексів (Glass 1975; Glass & Robertson 1975). Фактично, більшість наукових праць, написаних з цієї тематики за останні роки, так чи інакше базуються на дослідженнях Гласса і Робертсона або беруть їх за приклад. Не є винятком *Handbook to Life in the Aztec World* Мануеля Агілар-Морено, який у межах своєї теми наводить перелік відомих науці ацтекських кодексів і надає основну інформацію про них, беручи за основу саме *Guide to Ethnohistorical Sources* (Aguilar-Moreno 2006). Окрім названих вчених варто згадати таких авторів, як Бун, Янсен, Карраско, Бердан, Кінйонес Кебер, Кублер, Рахагопалан, і т. д., чії наукові праці задають темп сучасним дослідженням мезоамериканських кодексів і були використані у цій роботі.

В українському науковому просторі тема мезоамериканських кодексів, і зокрема кодексів ацтеків, є малодослідженою, але не новою. Варто відзначити внесок у її розробку двох вітчизняних дослідників – Віктора Талаха та Сергія Купрієнка, які в низці праць представили переклади важливих іспаномовних джерел з історії майя, ацтеків та інків. На жаль, більшість публікацій цих авторів, що стосуються нашої теми, зроблено російською мовою. Тим не менш, вони наводять важливу загальну інформацію про опрацьовані ними документи: твори європейських істориків колоніальної доби, ацтекські рукописи того ж періоду і т. д. (Див. наприклад: Талах, Куприєнко 2013; Кодекс Мендоса 2013). Водночас україномовні праці, що стосуються ранніх кодексів мешика (ацтеків), на сьогодні фактично відсутні. Тому метою статті є привернення уваги до важливості вивчення мезоамериканських кодексів в українській науці, здійснення широкого огляду і аналізу доступних з теми матеріалів іноземними мовами, їх опрацювання, доповнення та розширення.

Тоналаматль Обен, або *Codice Gama, Tonalamatl de Tlaxcala*, що зберігається в архіві Національної бібліотеки історії та антропології в Мехіко, – це згорнутий на зразок акордеону ранньокolonіальний паперовий кодекс, розписаний з одного боку. Він містить 18 сторінок розміром 24 x 27 см, складених із 13 шматочків паперу *метль*. Цей папір виготовлявся з лубу агави/магею, він був тонким і використовувався рідше, ніж *amate*, але не поступався йому за якістю. Вважається, що рукопис походить з регіону Пуебла-Тлашкала і належить до пам'яток науа (Glass & Robertson 1975, р. 91).

Першим європейцем, який заволодів цим документом, у XVIII столітті став італійський історик і колекціонер Лоренцо Ботуріні Бенадучі. На початку XIX століття 12 сторінок кодексу (9–20) були продані окремо, і в 1841 році потрапили до рук Джозефа Маріуса Алексіса Обена, якому рукопис нині завдячує своїм іменем. Обен самостійно зібрав ще 6 сторінок кодексу (3–8), і в 1889 році продав його разом з усією своєю колекцією Ежену Гупілю. За заповітом Гупіля, 1898 року колекція була передана до Національної бібліотеки Франції в Парижі (Quiñones Keber 2001, pp. 62). У 1982 році манускрипт було викрадено з Парижа мексиканським журналістом Хосе Луїсом Кастаньєдою. Останній виніс його із бібліотеки, здавши працівникам порожню дерев'яну коробку, і привіз додому. Через два місяці Федеральне управління юстиції Мексики заарештувало Кастаньєду та вилучило кодекс (Riding 1982). У 1991 році, після довгих переговорів і спроб залагодити конфлікт, уряди Мексики та Франції, нарешті, досягли домовленостей, відповідно до яких кодекс нині юридично належить Франції, але «позичений» Мексиці на постійній основі.

За змістом кодекс, як видно із назви, є *тоналаматлем*, тобто ритуальним альманахом, базованим на 260-денному календарному циклі. Такі книжки використовувалися місцевим населенням, щоб визначати дні, сприятливі для релігійних церемоній, ворожіння та передбачення майбутнього. 260-денний цикл, поширений на території всієї Мезоамерики, складався із 20 періодів по 13 днів (так звані тринадцятки, ісп. *trecena*). Кожна тринадцятка мала власного бо-

га-покровителя та складалася з набору календарних символів. Одна сторінка *тоналаматля* відповідає одній тринадцятці, і містить інформацію про її головного бога-покровителя, номери і назви днів, їхніх нічних та денних заступників: 9 так званих владарів ночі, 13 богів-покровителів чисел і птахів-провісників (Jansen, Pérez Jiménez 2017, p. 399). Такий формат передбачає наявність мінімум 20 сторінок у кодексі, тоді як від Тоналаматль Обен до нас дійшло лише 18. Перша спроба реконструкції двох початкових втрачених сторінок була здійснена Антоніо де Леоном і Гамою ще у XVIII столітті. Вона публікувалася Обеном близько 1851 року, з подальшим передруком в *Anales del Museo Nacional de México* у 1897 році (Vela 2009b, p. 53).

Художні особливості кодексу дозволяють припустити, що він був написаний або напередодні Конкісти, або невдовзі після її початку. З одного боку, через відсутність у кодексі елементів іконографії, нав'язаних іспанським впливом, його можна вважати доколоніальним (Aubin Tonalamatl). Водночас, низка дослідників, зокрема Кармен Агілера, яка детально займалася його вивченням з початку 1980-х років, схиляються до думки, що рукопис був скопійований з іншого, більш раннього, кодексу в перші роки після завоювання Мексики (Aguilera 2001; Quiñones Keber 2001, p. 62).

Бурбонський кодекс, або *Codex Cihuacoatl, Calendario de Paris, Codex du Corps Legislatif, Codex Army*, що зберігається в бібліотеці Національної асамблеї у Франції – це акордеоноподібний манускрипт, зроблений з *amate*. Такий папір, на відміну від *метль*, виготовляється із лубу дикого фікуса (*Ficus tecolutensis, Ficus aurea*). Кодекс складається з 36 розмальованих сторінок (раніше містив 40). За своїми розмірами він є найбільшим серед рукописів аналогічного формату (приблизно 39 x 40 см).

Перша згадка про Бурбонський кодекс датується XVIII століттям. На той момент він налічував 40 сторінок і знаходився у резиденції Філіппа II в Ескоріалі (як рукопис потрапив до Європи невідомо). У 1826 році його було придбано на аукціоні ченцем бенедиктинського монастиря та куратором бібліотеки Бурбонського палацу (нині бібліотека Національної асамблеї) в Парижі. Кодекс купили за 1300 золотих франків, вже без 4 сторінок, відтоді він отримав свою основну назву і не змінював місце перебування.

Цей манускрипт є найвідомішим та найбільш повним *тоналаматлем* з тих, що дійшли до нашого часу. Як і у випадку з Тоналаматль Обен, його зміст є календарно-ритуальним. Тим не менш, порівняно з останнім, Бурбонський кодекс містить значно більше інформації, у зв'язку з чим поділяється дослідниками на 4 частини:

1. зображує 260-денний календарний цикл, що описує 18 із 20 тринадцяток, з їхніми покровителями та днями. Як і у Тоналаматль Обен, перші дві сторінки цього кодексу, а отже і календаря, втрачено;

2. займає дві сторінки і стосується 52-річного календарного циклу (поєднання 260-денного ритуального циклу *тональпоуаллі* та 365-денного сонячного року *шуппоуаллі*). На першій сторінці в центрі зображено Сіпактоналя і Ошомоко – жерця і повитуху, яких науа асоціювали з виникненням астрології та календаря (Sahagún 1570; Miller & Taube 1993, p. 41). На другій сторінці містяться зображення Кецалькоатля і Тескатліпоки – богів, що сформували землю і підняли небо. Обидві центральні сцени з богами оточені знаками так званих носіїв року – чотирьох днів сакрального календаря, на які міг припадати початок нового року сонячного циклу, та зображеннями їхніх покровителів (дев'яток владарів ночі) (Kubler 1984, p. 124);

3. зображує вісімнадцять 20-денних місяців 365-денного циклу із їхніми основними церемоніями (останній, п'ятиденний, 19-й місяць вважався несприятливим, і його зазвичай ніяк не відзначали). Ці церемонії можна ідентифікувати за свідченнями іспанських авторів;

4. містить послідовний список років, що веде до року 2 Акатль (Очерет), пов'язаного з проведенням церемонії Нового вогню, яка відбувалася на початку кожного нового 52-річного циклу і зображена на 32-й (з 36) сторінці кодексу (Carrasco 1998, p. 77, 86). Ймовірно, список має містити 52 роки, тобто часовий проміжок, через який знову має настати рік 2 Акатль, але останні дві сторінки кодексу, як і дві перші, втрачено (Jansen, Pérez Jiménez 2017, p. 399).

Питання щодо регіону походження манускрипту досі залишається відкритим, хоча його приналежність до пам'яток ацтеків сумнівів не викликає. Дослідники пропонують вважати місцем створення Бурбонського кодексу Мехіко-Теночтілан, Іштапалапан або Колуакан (Boone 2007, p. 212). Так само, досі ведуться дебати щодо часу створення рукопису. Його художній стиль, матеріали і наповнення схиляють до думки, що це доколоніальний манускрипт. Водночас, він містить підписи іспанською мовою. Припущення, що коментарі були додані пізніше, не узгоджується з тим фактом, що на деяких сторінках місце для них ніби спеціально було залишене художником (Vela 2009a, p. 48; Codex Borbonicus). Ці відступи особливо помітні у першій частині кодексу (іл. 1).

Іл. 1. Відступи у клітинках, ймовірно залишені автором спеціально для підписів, Бурбонський кодекс, сторінка 16. Джерело зображення: <http://www.famsi.org>

Кодекс Ботуріні, або *Tira de la Peregrinación, Tira del museo*, – акордеоноподібний ранньокolonіальний паперовий манускрипт, названий на честь відомого колекціонера Лоренцо Ботуріні, якому він колись належав. Нині кодекс зберігається в Національному музеї антропології Мексики. Рукопис являє собою смугу паперу, довжиною у 5,5 м, поділену на 22 аркуші розміром 19,8 x 25,5 см і розписану лише з одного боку. Остання сторінка розірвана навпіл, тому достеменно невідомо, скільки насправді їх мало бути в цьому кодексі. Варто зазначити, що у ранніх описах матеріалом аркушів вважався *метль*, проте детальне вивчення кодексу, його форми та структури доводить, що художник працював на *amate* (Rajagoralan 2018. р. 15).

Довгий час, з XVIII по середину XX століття, кодекс вважався доіспанським (Radin 1920, р. 6). На користь такої думки свідчили матеріали, використані для його створення: місцевий папір, пігменти, ґрунтовка на основі вапна і акордеоноподібний формат документа. Одним з перших питань про зміну датування кодексу Ботуріні поставив вже згаданий раніше Дональд Робертсон, який працював над каталогізацією мезоамериканських рукописів. Він звернув увагу, що художній стиль і зображення деяких деталей у рукописі (особливість групування ка-

лендарних дат, зламане дерево на третьому фоліанті, зображення складок одягу, відсутність кольорів, виправлення помилок і т.д.) демонстрували вплив конкістадорів (Robertson 1994). На сьогоднішній день більшість дослідників схиляється до думки, що кодекс Ботуріні було створено вже після приходу іспанців.

За змістом рукопис є історичною хронікою, і розповідає про те, як мешки вийшли з Ацтлана і подорожували у пошуках нового дому. Хроніка охоплює період від виходу народу з Ацтлана приблизно у 1168 році до зупинки в Колуакані, що в долині Мехіко, у 1355 році (Aguilar-Moreno 2006, р. 267). До заснування ацтеками Теночтітлана, типового закінчення для оповідей такого виду, хроніка не доходить, і обривається на половині 22-ї сторінки. Зміст рукопису зумовив його другу назву – *Tira de la Peregrinación*, що перекладається як Смуга Паломництва.

У пізнішому манускрипті, Кодексі Обен, змальовується той самий сюжет, згадуються ті самі місцевості і наводяться майже ті самі дати, що дозволяє припустити вплив Кодексу Ботуріні на Обен. І, оскільки останній містить докладні та розлогі підписи латинкою на науатлі, він допомагає краще зрозуміти і доповнити сюжет обох рукописів. Кодекс Ботуріні також містить коментарі на науатлі, що, вірогідно, були додані вже у пізніший час, але їх нині дуже складно дослідити, бо вони сильно вицвіли і стали майже нечитабельними. Тим не менш, відомо, що більшість з коментарів – це топографічні назви або короткі пояснення до сцен, типові для XVI століття (Johansson 2007, р. 14).

За винятком дат, що малювалися червоною фарбою, весь рукопис є монохромним: предмети та людські фігури намальовані чорним пігментом. Червоний колір, який використовував художник, скоріш за все був пігментом на рослинній або глиняній основі, адже тепер він уже ледь помітний (*Códice Boturini*). Є теорія, що манускрипт не було завершено, і це пояснює відсутність у ньому зафарбованих частин, нечіткість червоного пігменту та нестачу інших кольорів, притаманних такому типу документів. Цікавою особливістю кодексу Ботуріні є те, що майстер робив ескіз, перш ніж наносити фарбу. У деяких місцях видно тонкі лінії, що виступають з-під чорного пігменту, який не завжди чітко покривав попередню розмітку. Окрім того, в кількох випадках на білій основі кодексу видно затерті місця, що свідчать про спроби виправлення помилок художником (Rajagopalan 2018, р. 17).

Matrícula de Tributos (з ісп. «Податкова реєстрація», «Податкові списки», «Списки данини»), або кодекс **Монтесуми**, ***Tribute Roll of Montezuma***, зберігається у Національній бібліотеці історії та антропології в Мехіко. Вважається, що цей манускрипт було створено в Мехіко-Теночтітлані між 1522 та 1530 роками. За своєю формою він відрізняється від тих, що були розглянуті у цій роботі раніше. Кодекс має вигляд окремих сторінок, розписаних з обох боків, що, ймовірно, були скріплені на манер європейської книжки. Такий формат, притаманний для колоніальних манускриптів, підштовхнув дослідників до думки, що цей кодекс став копією більш раннього. Водночас, з точки зору іконографії та художньої техніки, рукопис можна віднести до періоду пізньої посткласики (XIII–XVI ст., тобто перед Конкістою). До нашого часу дійшло 16 аркушів цього документа, розміром 42 x 29 см і виготовлених з *amate* (León-Portilla, Castillo 2009, р. 60). Його формат та зміст подібні до другої частини кодексу Мендоса. Деякі дослідники вважають, що автор останнього міг використовувати *Matrícula* для підготовки своєї роботи. У такому випадку можливо, що художник перемалював звідти 5 сторінок, оригінали яких не дійшли до наших днів. Окремі науковці висувають припущення, що один з художників, який працював над *Matrícula de Tributos*, міг бути автором кодексу Мендоса (Batalla Rosado 2007). Також існує теорія, що обидва документи є копіями більш давнього, нині втраченого рукопису (Aguilar-Moreno 2006, р. 271).

Основний зміст кодексу, як підказує його назва, складають податкові списки. У них зазначалася данина, яку мали сплачувати васали ацтеків своєму сюзерену. По суті, в кодексі перелічено назви тих провінцій чи поселень, що були підвладні Мехіко-Теночтітлану, а також розмір і тип данини (тканини, мед, кукурудза, одяг, пір'я, папір, прикраси і т. д.), яку вони мали сплатити. Отже, цей документ є цінним джерелом для розуміння тогочасних розмірів імперії ацтеків та механізмів управління нею.

Художній стиль кодексу, його техніка, матеріали та зміст відповідають доколоніальній традиції місцевого мистецтва (*Tribute Roll*). Водночас, *Matrícula de Tributos* містить коментарі латинкою, більшість з яких – на науатлі. Скоріш за все, вони були зроблені протягом XVI століття, і пояснювали інформацію, надану в кодексі за допомогою малюнків. Документ також містить і підписи іспанською мовою, додані, ймовірно, ще пізніше. Вони не завжди збігаються з оригінальними даними кодексу, але іноді перекладають підписи на науатлі чи доповнюють їх.

Кодекс Мендоса, або ***Códice Mendocino***, ***Collection of Mendoza***, що зберігається у Бодліанській бібліотеці Оксфордського університету, датується 1541–1542 роками (Glass & Robertson

1975, р. 160). Рукопис складається із 72-х аркушів іспанського паперу, і нині виглядає як традиційна книжка. Можливо, раніше він мав формат типового мезоамериканського кодексу, але був переплетений на європейський манер у XVII столітті (Noguez 2009, р. 64).

Вважається, що рукопис створювався на замовлення віце-короля Нової Іспанії Антоніо де Мендоса-і-Пачеко, на честь якого і названо документ. Більшість дослідників стверджує, що його було виготовлено між 1541 і 1542 роками за участі місцевого писаря (*tlacuilo*) на ім'я Франциско Гуальпуйоуалкаль (зустрічаються різні варіанти запису його імені: *Gualpuyogualal*, *Gualpuyohuascal*, *Hualpuyohualcoatl*). Подана в кодексі інформація розшифровувалася, перекладалася та доповнювалася за допомогою коментарів, зроблених латинкою. Вважається, що вони були виконані монахом Хуаном Гонсалесом, який володів як іспанською, так і науатлем (Aguilar-Moreno 2006, р. 271). Рукопис є фундаментальною етнографічною працею, призначеною, ймовірно, для іспанського короля та його двору. Проте, під час своєї подорожі з порту у Веракрусі до Іспанії кодекс опинився в руках французьких піратів, і разом з іншою здобиччю потрапив до скарбниці французького короля Генріха II. Згодом власником рукопису став Андре Теве, французький монах і придворний космограф. Після його смерті британський дипломат, письменник, та географ Річард Гаклюйт купив документ за 20 французьких крон і відправив у Британію. Пройшовши через руки ще трьох осіб, включно із відомим колекціонером кодексів Джоном Селденом, манускрипт у 1659 році врешті-решт опинився в Бодліанській бібліотеці Оксфорду. Там він пролежав 172 роки, залишаючись невідомим для науки, поки на нього не натрапив Едвард Кінг, віконт Кінгсборо, який у 1831 році опублікував кодекс у першому томі *Antiguidades de México* (Berdan & Anawalt 1997, р. XII).

Тематично кодекс Мендоса поділяється на три розділи:

1. історія мешика-теночка від заснування Теночтітлана до приходу іспанців. Інформація подається у хронологічній послідовності, через призму ацтекських правителів та їхніх завоювань (Carrasco 1998, р. 73);

2. за своєю структурою та змістом дуже нагадує згаданий вище *Matrícula de Tributos*;

3. Інформація про повсякденне життя, подана у форматі хронології від народження до смерті. Тут містяться списки форм освіти, професій (торговці, різні майстри, священники, воїни і т. д.) а також закони, що дають приклади злочинів та покарань за них. Також сюди включено зображення сцени з палацу правителя Монтесуми.

За художнім стилем кодекс Мендоса дуже подібний до *Matrícula*, але в ньому значно більше відчувається європейський вплив. Окрім того, що рукопис виконано не на місцевому папері, а на привезеному, тут також містяться більш розлогі підписи латинкою, які пояснюють піктографію. Коментарі іспанською займають близько половини сторінок кодексу і подаються на окремих аркушах, зазвичай після 1–2 аркушів із зображеннями, які також містять підписи. Для малювання автор використовував якісні пігменти, тому кодекс по сьогоднішній день зберігає свої яскраві, насичені кольори (Códice Mendoza).

Таким чином, у статті було розглянуто п'ять найбільш ранніх ацтекських кодексів, наймолодший з яких датується 1541–1542 роками та ілюструє вже явно виражений європейський вплив. На жаль, більш ранніх рукописів мешика, датованих доколоніальним періодом, до нашого часу не дійшло. Це зумовлено не тільки природними умовами та кліматом, а й політикою європейців у нових колоніях. Більшість книжок місцевого населення було знищено у процесі завоювання регіону та після встановлення нової влади. Лише деякі збережені екземпляри копіювались, вивчались та вивозились у Старий світ. З розглянутих у цій роботі кодексів три наразі зберігаються в Мехіко, один у Британії і один у Парижі. Вони є чудовими джерелами для вивчення історії, мови та культури ацтеків, адже, порівняно з більш пізніми рукописами, ще зберігають місцеву художню традицію. Вивчення, порівняння та співставлення таких документів з пізнішими рукописами і свідченнями європейців допомагає дослідникам скласти повнішу картину і є ключем до розуміння ацтекської історії.

Список джерел та літератури

- Кодекс Мендоса, 2013, Ред. С. А. Куприенко, В. Н. Талах. Киев: Видавець Купрієнко С. А.
 ТАЛАХ, В. Н., КУПРИЕНКО, С. А., 2013, Америка первоначальная. Источники по истории майя, науа (астеков) и инков. Ред. В. Н. Талах, С. А. Куприенко. Киев: Видавець Купрієнко С. А.
 AGUILAR-MORENO, M., 2006, Handbook to Life in the Aztec World. New York: Facts On File.

- AGUILERA, C. G., 2001, *Códices de México*, Mexico: Conacyt.
- Aubin Tonalamatl. [Online]. Available from: https://www.loc.gov/resource/gdcwdl.wdl_15283/?st=gallery
- BATALLA ROSADO, J. J., 2007, The Scribes who Painted the Matrícula de Tributos and the Codex Mendoza. *Ancient Mesoamerica* 18, 31–51.
- BERDAN, F. F., & ANAWALT, P. R., 1997, *The Essential Codex Mendoza*. Berkeley: University of California Press.
- BOONE, E. H., 2007, *Cycles of Time and Meaning in the Mexican Books of Fate*. Austin: University of Texas Press.
- CARRASCO, D., 1998, *Religions of Mesoamerica: Cosmovision and Ceremonial Centers*. Long Grove, Illinois: Waveland Press.
- Codex Borbonicus. Bibliothèque Du Palais Bourbon – Codex Borbonicus (Loubat 1899). [Online]. Available from: <http://www.famsi.org/research/loubat/Borbonicus/thumbs0.html>
- Códice Boturini. [Online]. Available from: <http://mediateca.inah.gob.mx/repositorio/islandora/object/codice%3A605>
- Códice Mendoza. [Online]. Available from: <https://codicemendoza.inah.gob.mx/index.php?lang=english>
- GLASS, J. B. & ROBERTSON, D., 1975, A Census of Native Middle American Pictorial Manuscripts. In: H. Cline, volume ed., *Handbook of Middle American Indians: Guide to Ethnohistorical Sources*. Vol. 14. Austin: University of Texas Press, 81–253.
- GLASS, J. B., 1975, A Survey of Native Middle American Pictorial Manuscripts. In: H. Cline, volume ed., *Handbook of Middle American Indians: Guide to Ethnohistorical Sources*. Vol. 14. Austin: University of Texas Press, 3–81.
- JANSEN, M., PÉREZ JIMÉNEZ, G. A., 2017, *Time and the Ancestors: Aztec and Mixtec Ritual Art*. Leiden: Brill.
- JOHANSSON, P. K., 2007, Tira de la Peregrinación (códice Boturini). *Arqueología Mexicana*, edición especial 26.
- KUBLER, G., 1984, Aztec Calendar of 20,176 Non-Repeating Years in Codex Borbonicus. *Indiana* 9, 21–22.
- LEÓN-PORTILLA, M., Castillo, V. M., 2009, Matrícula de Tributos. *Arqueología Mexicana*, edición especial 31, 60–63.
- MILLER, M. E. & TAUBE, K. A., 1993, *An Illustrated Dictionary of the Gods and Symbols of Ancient Mexico and the Maya: An Illustrated Dictionary of Mesoamerican Religion*. London and New York: Thames and Hudson.
- NOGUEZ, X., 2009, Códice Mendoza. *Arqueología Mexicana*, edición especial 31, 64–67.
- QUIÑONES KEBER, E., 2001, Aubin Tonalamatl. In: D. Carrasco, ed. *Oxford Encyclopedia of Mesoamerican Cultures*, vol. 1. Oxford: Oxford University Press, 61–62.
- RADIN, P., 1920, *The Sources and Authenticity of the History of the Ancient Mexicans*. Berkeley: University of California Press.
- RAJAGOPALAN, A. H., 2018, *Portraying the Aztec Past: The Codices Boturini, Azcatitlan, and Aubin*. Austin: University of Texas Press.
- RIDING, A., 1982, A stolen relic is a problem for Mexicans. *The New York Times*, August 29, 1982, Section 1, 9. [Online]. Available from: <https://www.nytimes.com/1982/08/29/world/a-stolen-relic-is-a-problem-for-mexicans.html>
- ROBERTSON, D., 1994, *Mexican Manuscript Painting of the Early Colonial Period: The Metropolitan Schools*. Norman: University of Oklahoma Press.
- SAHAGÚN, B., 1570, *Historia general de las cosas de la Nueva España*. (Florentine Codex: General History of the Things of New Spain). [Online]. Available from: <https://www.memoriapoliticademexico.org/Textos/1Independencia/1570HGN.html>
- Tribute Roll. [Online]. Available from: https://www.loc.gov/resource/gdcwdl.wdl_03248/?st=gallery
- VELA, E., 2009a, Códice Borbónico. *Arqueología Mexicana*, edición especial 31, 48–49.
- VELA, E., 2009b, Tonalámatl de Aubin. *Arqueología Mexicana*, edición especial 31, 52–53.

References

- AGUILAR-MORENO, M., 2006, *Handbook to Life in the Aztec World*. New York: Facts On File. [In English].
- AGUILERA, C. G., 2001, *Códices de México*, Mexico: Conacyt. [In Spanish].
- Aubin Tonalamatl. [Online]. Available from: https://www.loc.gov/resource/gdcwdl.wdl_15283/?st=gallery
- BATALLA ROSADO, J. J., 2007, The Scribes who Painted the Matrícula de Tributos and the Codex Mendoza. *Ancient Mesoamerica* 18, 31–51.

- BERDAN, F. F., & ANAWALT, P. R., 1997, *The Essential Codex Mendoza*. Berkeley: University of California Press. [In English].
- BOONE, E. H., 2007, *Cycles of Time and Meaning in the Mexican Books of Fate*. Austin: University of Texas Press. [In English].
- CARRASCO, D., 1998, *Religions of Mesoamerica: Cosmovision and Ceremonial Centers*. Long Grove, Illinois: Waveland Press. [In English].
- Codex Borbonicus. Bibliothèque Du Palais Bourbon – Codex Borbonicus (Loubat 1899). [Online]. Available from: <http://www.famsi.org/research/loubat/Borbonicus/thumbs0.html>
- Códice Boturini. [Online]. Available from: <http://mediateca.inah.gob.mx/repositorio/islandora/object/codice%3A605>
- Códice Mendoza. [Online]. Available from: <https://codicemendoza.inah.gob.mx/index.php?lang=english>
- GLASS, J. B. & ROBERTSON, D., 1975, A Census of Native Middle American Pictorial Manuscripts. In: H. Cline, volume ed., *Handbook of Middle American Indians: Guide to Ethnohistorical Sources*. Vol. 14. Austin: University of Texas Press, 81–253. [In English].
- GLASS, J. B., 1975, A Survey of Native Middle American Pictorial Manuscripts. In: H. Cline, volume ed., *Handbook of Middle American Indians: Guide to Ethnohistorical Sources*. Vol. 14. Austin: University of Texas Press, 3–81. [In English].
- JANSEN, M., PÉREZ JIMÉNEZ, G. A., 2017, *Time and the Ancestors: Aztec and Mixtec Ritual Art*. Leiden: Brill. [In English].
- JOHANSSON, P. K., 2007, Tira de la Peregrinación (códice Boturini). *Arqueología Mexicana*, edición especial 26. [In Spanish].
- Kodeks Mendosa [Codex Mendoza], 2013, Red. S. A. Kuprienko, V. N. Talakh. Kiev: Vydavets Kuprienko S. A. [In Russian].
- KUBLER, G., 1984, Aztec Calendar of 20,176 Non-Repeating Years in Codex Borbonicus. *Indiana* 9, 21–22. [In English].
- LEÓN-PORTILLA, M., Castillo, V. M., 2009, Matrícula de Tributos. *Arqueología Mexicana*, edición especial 31, 60–63. [In Spanish].
- MILLER, M. E. & TAUBE, K. A., 1993, *An Illustrated Dictionary of the Gods and Symbols of Ancient Mexico and the Maya: An Illustrated Dictionary of Mesoamerican Religion*. London and New York: Thames and Hudson. [In English].
- NOGUEZ, X., 2009, Códice Mendoza. *Arqueología Mexicana*, edición especial 31, 64–67. [In Spanish].
- QUIÑONES KEBER, E., 2001, Aubin Tonalamatl. In: D. Carrasco, ed. *Oxford Encyclopedia of Mesoamerican Cultures*, vol. 1. Oxford: Oxford University Press, pp. 61–62. [In English].
- RADIN, P., 1920, *The Sources and Authenticity of the History of the Ancient Mexicans*. Berkeley: University of California Press. [In English].
- RAJAGOPALAN, A. H., 2018, *Portraying the Aztec Past: The Codices Boturini, Azcatitlan, and Aubin*. Austin: University of Texas Press. [In English].
- RIDING, A., 1982, A stolen relic is a problem for Mexicans. *The New York Times*, August 29, 1982, Section 1, 9. [Online]. Available from: <https://www.nytimes.com/1982/08/29/world/a-stolen-relic-is-a-problem-for-mexicans.html>. [In English].
- ROBERTSON, D., 1994, *Mexican Manuscript Painting of the Early Colonial Period: The Metropolitan Schools*. Norman: University of Oklahoma Press. [In English].
- SAHAGÚN, B., 1570, *Historia general de las cosas de la Nueva España*. (Florentine Codex: General History of the Things of New Spain). [Online]. Available from: <https://www.memoriapoliticademexico.org/Textos/1Independencia/1570HGN.html> [In Spanish].
- TALAKH, V. N., KUPRIENKO, S. A., 2013, Amerika pervonachalnaia. Istochniki po istorii maiya, naua (astekov) i inkov [The initial America. Sources on the history of the Maya, Nahuatl (Aztecs) and Incas]. Red. V. N. Talakh, S. A. Kuprienko. Kiev: Vydavets Kuprienko S. A. [In Russian].
- Tribute Roll. [Online]. Available from: https://www.loc.gov/resource/gdcwdl.wdl_03248/?st=gallery
- VELA, E., 2009a, Códice Borbónico. *Arqueología Mexicana*, edición especial 31, 48–49. [In Spanish].
- VELA, E., 2009b, Tonalámatl de Aubin. *Arqueología Mexicana*, edición especial 31, 52–53. [In Spanish].

Загальний огляд найбільш ранніх ацтекських кодексів

Значення мезоамериканських кодексів як джерел для вивчення історії та культури цивілізацій цього регіону важко переоцінити. До нашого часу дійшло понад 300 рукописів, походження яких пов'язують із культурою мешика (ацтеків). З-поміж інших народів тогочасної Мезоамерики, саме ацтеки найбільше цікавили завойовників зі Старого світу. Бажаючи пізнати і зрозуміти свого ворога, європейці вивчали його мову, культуру та звичаї. Традиційні місцеві книжки (кодекси), слугували і джерелом інформації, і засобом впливу. Їх ретельно вивчали, переписували, перекладали та переправляли у Старий світ. Ставлення колоніальної влади до таких рукописів було неоднозначним. З одного боку, багато кодексів було знищено католицькою інквізицією в межах кампанії із викорінення традиційних вірувань. А з іншого – влада активно спонсорувала створення нових книжок, замовляла їх у місцевих майстрів та розмножувала. Майже всі документи такого типу, що дійшли до нас, були написані вже після завоювання регіону конкістадорами, тому лише кілька найбільш ранніх рукописів ще втілюють оригінальну художню традицію. Вивчаючи їх, можна побачити, як змінюються та поступово витісняються місцеві звичаї під впливом європейської культури.

У статті, на базі англійської та іспаномовної наукової літератури, а також зображувальних джерел, вміщено основну інформацію про п'ять найбільш ранніх ацтекських кодексів. Зазначено їхні альтернативні назви та сучасне місце зберігання, наведено фізичні характеристики, сказано про історію рукописів, їхній зміст і художні особливості.

У роботі також висвітлено різні погляди сучасних дослідників на проблему датування тих кодексів, точний час створення яких ще остаточно не встановлено. Не зберіглося жодного ацтекського рукопису, що одностайно визнається науковцями доколониальним. Найдавніші з них, за оцінками більшості дослідників, були створені або безпосередньо перед Конкістою, або у перші роки після її початку.

На основі опрацьованих джерел та літератури встановлено, що чотири з п'яти розглянутих у роботі кодексів більшою чи меншою мірою містять очевидні прояви впливу європейської культури.

У статті також відзначено важливість вивчення мезоамериканських кодексів як джерел з історії та культури регіону, зроблено особливий наголос на актуальності цієї проблеми в українському науковому просторі.

Ключові слова: Мезоамерика, мезоамериканські кодекси, рукописи, ацтеки, мешика, наука.

Marie Stadnik, M. A. in History, Faculty of History, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Марія Стаднік, магістерка історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4889-0965>

ResearcherID: H MV-6740-2023

Received: 24.02.2023

Advance Access Published: March, 2023